

یافتن زمانی برای شروع کمیک استریپ در ایران

محمد رفیع ضیایی

در فرهنگ های اروپایی دو واژه «کارتون» (Cartoon) و کمیک استریپ (Comic Strip) کاملاً از هم جدا است. این در حالی است که کلمه «کاریکاتور» (Caricature) نیز به طور خاصی به طراحی اغراق شده از چهره گفته می شود. اروپائیان آغاز دوره مدرن کمیک استریپ را نیمه دوم قرن ۱۹ می دانند. معمولاً کارتتون عبارت است از بیان تصویری رویدادی اجتماعی و سیاسی که با اغراق همراه باشد و در نهایت بتواند نوعی حالت شوخی، فکاهی، طنز و یا هزل و هجو را منتقل کند. کارتتون در یک صحنه و یا بایک فرم تمام می شود و ممکن است بنابه ضرورت، در آن از نوشته به صورت های مختلف استفاده شود یا نشود.

Finding the History of Comic strip in Iran

حال اگر هنرمند در بیان یک رویداد، ادامه آن را از فرم اول به دوم و سوم... ببرد، به شیوه دیگری کار کرده است که آن را «کمیک استریپ» می نامند. مشخصات و چگونگی تکنیک کمیک استریپ برای کاریکاتوریست ها روشن است و هدف این مقاله بیان این گونه مطالب نیست. کوشش این مطلب یافتن زمانی برای شروع کمیک استریپ در ایران است. کمیک استریپ در هر کشوری روش خاص خود را دارد. در آمریکا قبل از درج کمیک استریپ در نشریات، کتابچه های کمیک استریپ منتشر می شد که تعداد آنها نیز بسیار زیاد بود. ظاهراً

سابقه انتشار کمیک استریپ ها در این کشور به دهه های دوم و سوم قرن بیستم بر می گردد. برای مثال مکس گاینس (Max Gaines) در سال های ۱۹۳۳ و ۱۹۳۴ میلادی یکی از عمده ترین تولید کنندگان کتاب های کمیک در آمریکا بود. وی پدر بیل گاینس است که در سال ۱۹۵۲ مجله «مد» (Mad) را پایه گذاری کرد. اصولاً نشریه «مد» برای مقابله با سیاست مخالفت با کتاب های کمیک در دوره مک کارتیسم در آمریکا و سوزاندن این نمونه آثار، به وجود آمد. یعنی چون تقریباً انتشار کتاب های کمیک ممنوع شده بود و بیل گاینس موسسه ای به نام (E.C.) را اداره می کرد که کارش انتشار کتاب های کمیک بود، به همین دلیل شکل نشریات آن موسسه از صورت کتاب به حالت مجله درآمد و همین امر سبب

شود. این که یک کمیک استریپ در اجرا دارای بار شوخی، فکاهی، طنز و یاهجو و هزل باشد، بستگی به رابطه تصاویر با شیوه اجرای اغراق شده یعنی کارتون و یاکاریکاتوری آن دارد. به این جهت، بسیاری از کمیک استریپ هایی که امروزه در نشریات ویژه این گونه آثار چاپ می شود، اصولاً نه فکاهی است و نه ادعای فکاهی بودن را دارند. پس تنها بخشی از کمیک استریپ ها به دلیل شیوه اجرا و موضوع می توانند در ژانر فکاهی و یا طنز جا بگیرند و بقیه به مصور کردن روایت هایی اختصاص دارند که «جدی، فانتزی، تخیلی و تبلیغاتی اند» و اهداف خاص خود را دنبال می کنند. طبعاً در تقسیم بندی ما بخشی از آثار کمیک استریپ هم می تواند دارای موضوعات سیاسی و اجتماعی و انتقادی باشد.

تاریخ شروع کمیک استریپ به قدمت تاریخ شروع کاریکاتور است. مثلاً سال های ۱۵۵۰ را در آلمان آغازی برای شروع کمیک استریپ نیز می دانند. در این سال ها، با گسترش درگیری های مذهبی، کاریکاتور به عنوان یک حربه سیاسی و تبلیغی وارد عرصه کشمکش های سیاسی شد. این نمونه آثار که به روش حکاکی روی چوب و فلز انجام می گرفت، معمولاً برای پیشبرد مقاصد عقیدتی بسیار مفید بود. زیرا در آن زمان بسیاری از روستائیان بی سواد بودند و یک پیام سیاسی و یا عقیدتی مذهبی می توانست در چند صفحه پیاپی باهم مقایسه شود و برتری یکی نسبت به دیگری به تصویر درآید. به این جهت در این نمونه از کمیک استریپ های اولیه، زندگی مقدسان، جریانات و درگیری های مذهبی، جنگ های محلی

انتشار «مد» شد.

کمیک استریپ در ژاپن و کشورهای آسیای جنوب شرقی، هند و کشورهای اروپایی هر کدام دارای سابقه و روش خاصی است. در اروپا، سابقه شیوه ای شبیه به کمیک استریپ را به دو صورت ذکر می کنند (۱) اجرای کار بر روی صفحه های کوچک شامل چند فرم در کنار هم (۲) استفاده از صفحه و ورق های بزرگ به صورت شیت (sheet) در روش دوم، صفحه هایی را که هر کدام جداگانه طراحی می شدند، در کنار هم می گذاشتند و یانصب می کردند.

معمولاً، در کمیک استریپ ها از موضوع های مختلف اجتماعی، سیاسی و اخلاقی استفاده می

قبل از وکالت

به، البته، البته اقدام میکنم

بعد از وکالت

در حضور یک نماینده ملت ندی مژدب باشند

به استمرار حرکت شخصیت ها در صحنه توجه داشت که بعضی از فرم های کارش مجموعه ای از حرکت های نست یا پا های آن ها بود. توپفر آثار خود را بنام انسان ها و شخصیت هایش نامگذاری کرد. (مثلا مجراهای آقای زاکوب). روش توپفر در فرانسه توسط کاریکاتورست مشهور نشریه طنزی واری به نام شام (Sham) ادامه یافت و وی نیز آلبوم های زیادی را به شیوه توپفر تهیه کرد.

سال ۱۸۰۰ میلادی در اروپا برابر با ۱۲۱۵ هجری قمری و مقارن با سال پنجم سلطنت فتحعلشاه قاجار، دومین پادشاه از سلسله قاجاریه، بود. در فرانسه، آثار کمیک استریپ شام ۱۸۲۸ منتشر شد که برابر با ۱۲۶۵ هجری قمری و سال دوم سلطنت ناصر الدین شاه قاجار است. به این ترتیب آنچه در اروپا کمیک استریپ مدرن نامیده می شود و از توپفر و یا شام شروع شده است، قدمت چندان زیادی و فاصله خیلی از نظام کمیکس چون دومیه و یا مانا و چاکولتو موره نیز به روش کمیک استریپ کار می کردند. اما شام روش توپفر را در آثارش به کار برد.

آثار ویلهلم بوش و مخصوصا سریال معروف او به نام «مکس و موریتس» (Max Moritz) نیز در آلمان از جمله قدیمی ترین کمیک استریپها به شیوه مدرن به شمار می رود. نشریه طنز و الهامی «لاپکنده بلاتر» در آلمان نیز یکی از قدیمی ترین نشریات است که به چاپ کمیک استریپها می پرداخت. قدیمی ترین آثار کمیک استریپ «آلفرد لایس» (Alfred Lays) و «آر. اچ. اوسلندر» (R. H. Oslander) در فرانسه به نام «گربه سیاه» نیز آثار زیادی از کمیک استریپ های «کارولین» (Caroline) و «آلبر» (Alber) را به چاپ رساند. با گذر از این تاریخچه مختصر، در می یابیم در اغلب کشورها زمینه های شکل گیری کمیک استریپ ها را با تحقیق در کتاب ها، نشریات قدیمی، روزنامه های تک و روزی و یا هرگونه نگاره ای تا جایی که بتوانند می طلب می برد تا برای خود تاریخچه ای را بسازد و بگذارد. مثلا نقش خلیفه یک قالی در انگلستان، ترویج را برای کمیک استریپ، در آن کشور واقعی زد. در ایران، نیز تصویرگری برای کتاب از گذشته بسیار دور رونق داشته است. اما نه تنها وجود شوخی، طنز، الهامی و یا اجرای حالت های الهامی در آنها مورد بررسی قرار نگرفته بلکه حتی تصویرسازی چند صحنه ای که به راحتی می توان گفت تصویرگری تر از نمونه های خارجی آنها هستند، نیز موضوع تحقیق واقع نشده است. با تاریخی که برای کمیک استریپ در اروپا کردیم، تنها به چند کتاب در فرهنگ منطقه خودمان اشاره می کنیم که می توانند زمینه ای برای این نوع پژوهش باشد. - کتاب «مونس الامراه» مکتب لیلخانی، ۱۳۲۰ میلادی برابر با ۱۳۶۱ هجری قمری.

- کتاب «مخالف الحيوانات» از ابن یسین شوح، مکتب لیلخانی، سال ۱۳۹۸ میلادی / ۷۹۶ هجری قمری. مثلا در آغاز این کتاب روایت خلیل و قلیل در صحنه های مختلف به تصویر کشیده شده است. - آثار الهیاتیه - انور جهان بیرونی، کتاب لیلخانی، ۱۳۰۷ میلادی که روایت خلیل و مانیانیا با لایمین «طی صحنه های مختلفی در آن به تصویر

پس از

دختر را

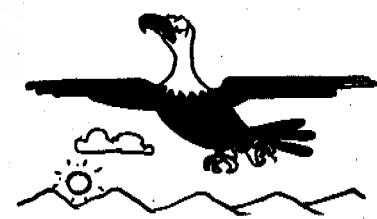
تمام این به رسم روزگار است که هر دلیلی در صحنه بارند

شخصیت با اقوام غیر خودی و میان مسائل اخلاقی به عنوان سوژه به کار می رفت. برای این که بتوانیم تطبیق تاریخی یا شروع کمیک استریپ های اروپایی در ایران به وجود آوریم، باید اشاره کنیم که سال های ۱۵۵۰ میلادی در ایران مقارن بود با سلطنت شاه عباس اول، دومین پادشاه سلسله صفوی. و در ۲۰ هجری قمری به سلطنت رسید و در ۱۵۵۰ میلادی برابر با ۸۵۷ هجری قمری ۱۷ سال از سلطنتش می گذشت. در آن موقع، هیچکدام از آثار ارزنده مصابری اصفهان هنوز ساخته نشده بود و اصولا اصفهان در آن موقع پایتخت دولت صفویه نبود. پایتخت ایران در ۱۰۰۶ هجری قمری برابر با ۱۵۶۷ میلادی از قزوین به اصفهان منتقل شد. فرانسویان کمیک استریپ های قدیمی خود را در آثار رنگ کالو و مثلا در مجموعه ای به نام «جنگ آسبانه» و وقایع تصویری آن جستجو می کنند. در آلمان، آثار «دانیل چودو ویسکی» (Daniel Chodo wiecki) را از نمونه کمیک استریپ های دور، فعال شدن کاریکاتور در آلمان به حساب می آورند. در انگلستان، آثاری از جیمز نورثکوت (James Northcote) و جیمز ویلیام هوگلرت را دارای چنین مشخصه هایی می دانند که ارائه آن در آغاز سال های ۱۸۰۰ به آثار هنرمندانی دیگر چون هنری بوشوری (Henry Bunbury)، جورج وولوارد (George wood ward)، ریچارد نیوتن (Richard Newton)، رولاند مومن، جیمز کیلری و نیز کرویدکانتک کشیده شد. آثار این هنرمندان هر از کمیک استریپ های سیاسی و اجتماعی است.

اما برگزیده ترین هنرمندی که او را پدر کمیک استریپ مدرن به حساب می آورند رولاند توپفر (Rodolphe Toepffer) (۱۷۹۹-۱۸۴۶) است. آثار وی در زمینه کمیک استریپ مقدمه ای بر حرکت تصاویر در صحنه های مختلف است. وی چندین کتاب را به روش کمیک استریپ تهیه کرد که هر کدام بالغ بر صدها طرح بود. توپفر به قمری

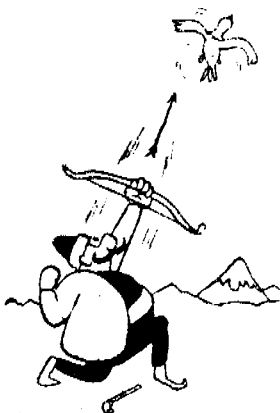

اولی در مسکن های هوا ناست بهر طلب طهر و بال پرواز است

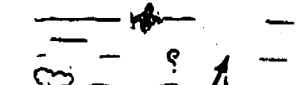
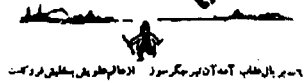

از آوازه ای با این کرد و صفت که هر روز در مسکن های بال پرواز است

کتابخانه کارخانه

دشمنان کبک که گشت کار بری زها و سواد است و زان

سایز صفت آن که در روز آن این همه در آن دوری

در آمده است. همچنین روایت های دیگر در همین کتاب درباره زندگی حضرت عیسی (ع) و دوره اسلامی وجود دارد.
 - تصویر سازی برای کتاب «سنگ عیار». صدفقه بن ابوالقاسم شیرازی، مکتب سلجوقی، قرن ۱۳ میلادی.
 - داستان های کلیله و دمنه. مکتب سلجوقی، قرن ۱۳ میلادی که در آن بسیاری از روایت های تصویری لسانه ها به صورت مسلسل تهیه شده است.
 نمونه تصویر سازی برای «پندهای» (لسانه های کلیله و دمنه) نسبت به سال اجرای آن، از نمونه های اروپایی بسیار برجسته تر است. بعد ها در مطبوعات ایران نیز این شیوه به صورت های مختلف دنبال شد و کسانی چون رحیم زاهد کریم مصلوبی، جلال نعمت لاهی، رسام لرژنگی و کسی بهمنگر امیری لطیفی تجارتهی و دیگران با این روش کار کردند که در آینده به آن اشاره می کنیم.

